

MUSTAFA eş-ŞİHÂBÎ

mi başkan vekili seçti. 1959 yılından vefatına kadar akademinin başkanlığını yaptı. Mısır el-Mecmau'l-Melekî'ye 1948'de muhabir üye, 1954'te faal üye, *Mecma'u'l-İlmiyyi'l-İrâkî*'ye 1961'de muhabir üye seçildi. Suriye'de Yüksek Maarif Meclisi ve Sosyal Bilimler-Edebiyat ve Sanatlar Yüksek Meclisi üyeliği yanında Arap Birliği ve 1953'te Dâimî İletişim Komisyonu başkanlığına getirildi. 1964'te *The Encyclopaedia of Islam*'a yardımcı üye seçildi. Suriye Cumhuriyeti 1965'te ilk defa olmak üzere kendisine Devlet Takdir ödülü verdi. 15 Mayıs 1968'de Dimaşk'ta vefat etti.

Eserleri: *Mu'cemü'l-elfâzî'z-zirâ'îyye* (Dimaşk 1943; Kahire 1957; Beyrut 1988; en önemli ilmî çalışması olup Fransızca-Arapça ziraat ve botanik terimleri sözlüğüdür); *el-Muştalahâtü'l-İlmiyye fi'l-luğati'l-Arabîyye fi'l-kadîm ve'l-hadîs* (Dimaşk 1965, 2. bs.); *el-Eşcâr ve'l-encümü'l-müşmire* (Dimaşk 1924); *ez-Zirâ'atü'l-İlmiyyetü'l-hadîse*; *el-Bukûl*; *Ah-tâ'ün şâ'i'a fi elfâzî'l-ülûmî'z-zirâ'îyye ve'n-nebâtiyye* (Dimaşk 1963); *eş-Şezerât* (Beyrut 1966); *Muhâdarât fi'l-isti'mâr* (I-II, Kahire 1956-1957); *el-Kavmiyyetü'l-Arabîyye* (I-II, Kahire 1959, 1961); *Mu'cemü'l-Muştalahâtü'l-harâciyye* (Dimaşk 1962; İngilizce-Fransızca-Arapça sözlüktür).

BİBLİYOGRAFYA :

Adnan el-Hatîb, *el-Emîr Muştafâ eş-Şihâbî*, Dimaşk 1968; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 245; Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 791-792; M. Mehdî Allâm, *el-Mecma'iyün fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 215-216; İbrâhim et-Terzî, *et-Türâşü'l-mecma'i fi hamsine 'âmen*, Kahire 1988; İzzeddin et-Tenûhî, "et-Ta'rîf ve'n-nakd: Mu'cemü'l-muştalahâtü'l-harâciyye", *MMIAdm.*, XXXVII (1382/1962), s. 657-663; Şükrî Faysal, "Takrîr", *a.e.*, XLIV (1388/1969), s. 413-420; Abdülhalim Muntasır, "el-Emîr Muştafâ eş-Şihâbî", *MMLA*, XXIV (1388/1969), s. 288-300.



ADNÂN EL-HATÎB

MUSTAFA VÂSİF, Çömez

(ö. 1269/1853)

Osmanlı hattatı.

Kastamonu'nun Aksu köyündendir. Ailesi Kadıoğulları diye bilinir. Gençliğinde İstanbul'a giderek sülüs-nesih yazılarını Kebecizâde Mehmed Vasfî'den meşkedip icâzet aldı ve hocasının verdiği Çömez lakabıyla tanındı. Ayrıca Lâz Ömer diye bilinen Ömer Vasfî'den faydalandı. I. Abdülhamid'in Bahçekapı'daki türbesinde baştürbedarlık ve Hamîd-i Evvel Vakfı kâim-makâm vekilliği vazifelerinde bulundu. Sü-

lüs-nesihle yazdığı kıtasına (Sakıp Sabancı Müzesi, nr. 133) ve hilyelerine (Sakıp Sabancı Müzesi, nr. 383) rastlanmaktadır. Mushaf da yazmıştır. Mushaf gibi uzun metinler için tercih edilen "cava kalemi"ni hacca gittiği zaman Cavali müslümanların elinde görerek İstanbul'a getiren de Mustafa Vâsîf Efendi'dir. Vefatında Eyüp Sultan Camii'nin deniz tarafından duvar bitişine defnedilmiştir. Kitâbesinde "serlevha-i hattâtîn" olarak vasıflandırılan Mustafa Vâsîf'in kabri halen durmaktadır.

Onun en büyük hizmeti, Kazasker Mustafa İzzet Efendi gibi hat sanatı tarihinin bir büyük üstadını yetiştirmesidir. Mustafa İzzet'in tahsil gördüğü Enderun'da ve Galata Sarayı'nda Vâsîf Efendi'nin hocalığına dair bir kayıt bulunmadığından bu öğrenimin hususi olarak usta-çırak usulüyle gerçekleştirildiği söylenebilir.

Mustafa Vâsîf'in oğlu Çömezzâde Muh-sin Bey de babasının yetiştirdiği bir hattattır. Ravza-i Mutahhara'daki celi sülüslerin yazılması için Medine'ye giden Abdullah Zühû Efendi'ye bu çalışmalarında yardım etmiştir. Sultan Abdülaziz'in sandukası üzerindeki püşidenin celi sülüs yazıları da ona aittir.

Çömez Mustafa Vâsîf'in sülüs nesih hilyesi (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 950-6)



BİBLİYOGRAFYA :

Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 170-171; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 443-444, 791; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 210; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 150-151; *Nurullah Pertevoğlu'nun Hattatlara Dair Gayrimatbû Kitabı*, M. Uğur Derman Özel Kitaplığı, s. 90-91.



M. UĞUR DERMAN

MUSTALAHU'İ-HADİS

(bk. ULÜMÜ'İ-HADİS).

MUSTALİK (Benî Mustalîk)

(بنو المصطلق)

Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi.

Mustalikoğulları (Benî'ü-Mustalîk / Be'l-Mustalîk) Huzâa'nın bir koludur ve şeceresi Mustalîk (Cezîme) b. Sa'd b. Amr b. Lühay (Rebîa) b. Hârîse (Huzâa) şeklinde olup Kalcaşendî'nin Mustalîk'in asıl ismi Cezîme'yi Huzeyme şeklinde yazması (*Nihâyetü'l-ereb*, s. 76) doğru değildir. Kaynaklarda "Mustalîk" lakabının Cezîme'ye sesinin güzelliği ve tizliği dolayısıyla verildiği belirtilir ve onun Huzâa kabilesi arasında şarkı söyleyen ilk kişi olduğu nakledilir.

Mustalikoğulları, Huzâa'nın başlangıçta Mekke civarında birlikte yaşadığı Cürhüm'e karşı Amr b. Lühay önderliğinde açtığı savaşı kazanarak Mekke ve Kâbe'nin idaresini ele geçirmesinden sonra Kureys reisi Kusay b. Kilâb'a yenik düşüp şehri terketmesi sırasında diğer bazı kollarla birlikte kuzeye doğru gittiler ve Mekke-Medine yolu üzerindeki Kudayd bölgesine yerleştiler. Medine'ye yaklaşık 96 mil mesafede bulunan Fur' bölgesi onlara aitti; ayrıca Mekke ile Medine arasında önemli bir liman şehri olan Râbiğ civarında ve Uşfân ile Râhatüferva'da oturuyorlardı. Mustalîk'e ait en önemli su kaynakları Şühde ile Müreysi' idi. Ticarî faaliyetlerini daha çok Ukâz panayırında gerçekleştiren kabile Hübel'e ve onun yanı sıra İsâf ve Nâile adlı putlara tapıyordu.

Câhiliye döneminde yapılan bir savaşta Mustalikoğulları Hüzeyl kabilesini mağlûp etmiş ve reislerini öldürmüştü. Buna karşılık Müdlicoğulları ile müttefikti ve Huzâa'nın diğer bir kolu olan Hayâ ile birlikte Ehâbîş arasında yer alıyordu. Bu ittifak çerçevesinde, Abdülmuttalib'in Mekke idaresi sırasında şehre hücum eden Benî Be-

kir b. Abdümenât'a karşı Zâtünekîf'teki savunma savaşına katılmış ve kazanılmasında önemli rol oynamıştı. Aynı şekilde hicretten sonra müslümanlarla müşrikler arasında çatışma çıktığı zaman Huzâa'nın birçok kolu, önceden Hâşimoğulları ile yaptığı bir dostluk anlaşması sebebiyle Hz. Peygamber'e yakın davranırken Mustalîk yine Kureyş'in tarafını tutmuştu.

Kureyş, bütün mütteliklerini harekete geçirecek Hendek Gazvesi için hazırlıklara giriştiğinde Benî Mustalîk reisi Hâris b. Ebû Dirâr, Müreysi' suyu başında karargâh kurup müslümanlara karşı çevredeki kabileleri de kışkırtarak asker toplamaya başladı. Bu faaliyeti haber alan Hz. Peygamber, 2 Şâban 5 (27 Aralık 626) tarihinde otuzu süvari olmak üzere 700 kişilik bir orduyla Müreysi' Gazvesi'ne çıktı. Onun büyük bir kuvvetle yaklaştığını öğrenen bazı kabileler düşman saflarından ayrılıp gittiler. İslâm ordusu Müreysi' suyuna vardığında müşriklerin müslüman olmayı reddetmesi üzerine savaş başladı ve müslümanların zaferiyle sonuçlandı. On müşrik öldürüldü, geri kalanlar (600 veya 700) kişi esir alındı ve arasında 2000 deve ile 5000 koyunun da bulunduğu bol miktarda ganimet ele geçirildi. Bu sefer esnasında müslümanların düşman sanılarak yanlışlıkla öldürülen Hişâm b. Subâbe el-Kelbî'den başka kayıpları olmadı. Hz. Peygamber zaferden sonra Ebû Neml et-Tâî'yi müjde vermesi için Medine'ye gönderdi ve kendisi de 1 Ramazan 5 (24 Ocak 627) tarihinde Medine'ye döndü. Mustalîk (Müreysi) Gazvesi'nin Hendek Gazvesi'nden sonra vuku bulmuş olabileceği de ileri sürülmektedir (Sançam, s. 162-163).

Resûl-i Ekrem esirler arasında bulunan kabile reisi Hâris'in kızı Cüveyriye ile evlendi. Bu evlilik dolayısıyla ashabin esirleri karşılıksız serbest bırakması sonucunda başta Hâris b. Ebû Dirâr olmak üzere kabilenin hemen tamamı İslâm'a girdi. Bu

savaşa Abdullah b. Übey b. Selûl gibi çok sayıda münafık da katılmış, müslümanlar arasına fitne sokmak için bazı küçük anlaşmazlıkları tahrik etmiş, bu arada seferden dönerken Hz. Âiş'e de iftirada bulunmuşlardı (bk. İFK HADİSESİ). Mustalîkoğulları, İslâm'a girmelerinin ardından bölgede birçok mescid inşa ettiler ve zekâtlarını muntazaman ödediler. Hz. Peygamber, 8 (629) veya 9 (630) yılında zekât tahsili için Velîd b. Ukbe b. Ebû Muayt'ı Benî Mustalîk'e göndermişti. Velîd kabileye yaklaştığı sırada silâhlı bir grubun üzerine doğru geldiğini görünce telâşa kapılarak hemen Medine'ye dönüp Resûl-i Ekrem'e Mustalîkoğulları'nın zekât vermeyi reddettiklerini ve kendisini öldürmek istediklerini söyledi. Hz. Peygamber durumu incelemek için Hâlid b. Velîd kumandasında askerî bir birlik görevlendirdi. Hâlid bölgeye yaklaştığında kabile arasına casuslar yolladı. Bunlar, namaz vakitlerinde kabile mensuplarının ezan okuyup namaz kıldıklarını söyleyince Hâlid, Velîd b. Ukbe'nin verdiği haberin asılsız olduğunu anladı. Diğer bir rivayete göre ise Mustalîkoğulları, Resûl-i Ekrem'in kendilerine karşı askerî bir birlik hazırladığını öğrendiklerinde Medine'ye Hâris b. Ebû Dirâr başkanlığında bir heyet göndermişler. Heyet Resûlullah'a durumu açıklarken, "Ey iman edenler! Eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden insanları icitir de sonra yaptığınıza pişman olursunuz" meâlindeki âyet (el-Hucurât 49/6) nâzil olmuştur. Kaynaklarda daha sonraki dönemleri hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen Mustalîk'i mensubu olduğu Huzâa ile birlikte mütalaa etmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "şlîk" md.; Bu-hârî, "İtk", 13, "Meğâzî", 32; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 245; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 404-413; III, 980-981; İbn Hişâm, *es-Sîre**, I-II, 373; III-IV, 289-290, 294-296; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 63-64; VIII, 116-

118; İbn Habîb, *el-Münemmak*, s. 115, 172, 195, 229; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 108, 139, 319, 616; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 593-594, 604-610; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 297, 476; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 239, 467-468; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 76; W. Montgomery Watt, *Mahomet à Médine* (trc. S. M. Guillemin - F. Vaudou), Paris 1959, s. 102, 104-105; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 30-32, 35, 266, 441, 478; VII, 377; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 263-264, 303, 488, 491-492, 704; Keh-hâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-Arab*, Beyrut 1402/1982, III, 1104-1105; İbrahim Sançam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2001, s. 162-165; Elşad Mahmudov, *Sebeup ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamberin Savaşları* (doktora tezi, 2005), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 263-267; Abdülvehhâb M. Ali el-Advânî, "el-Ğazavâtü'n-nebeviyye senevâtühe'l-hicriyye ve şühûruhe'l-kameriyye", *el-Mevrid*, IX/4, Bağdad 1401/1980, s. 542; F. Krenkow, "Huzâ'a", *İA*, V/1, s. 622-624; Mehîm Fehîmî, "Benî Mustalîk", *Dânişnâme i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1377/1999, IV, 480-481.



AHMET ÖNKAL

MUSUL

(الموصل)

Irak'ta tarihî bir şehir.

Ortaçağ'da el-Cezîre bölgesinin doğu kısmını meydana getiren Diyârırebîa'nın bir dönemde merkezi olan Musul, Dicle nehrinin batı (sağ) kıyısında kurulmuştur. Arapça **vasl** (ulaşmak, kavuşmak) kökünden türetilen ve Musul'un aslı olan "kavşak" anlamındaki Mevsil adının şehre verilmesi, kurulduğu devirde çeşitli kervan yollarının veya o kesimde Dicle ile bazı kollarının birleşmesi sebebine bağlanmaktadır (Yâkût, V, 258). Makdisî, şehrin eskiden Havlân diye tanındığını ve Araplar'ın burayı imar edip bir ordugâh-şehir haline getirdikten sonra adını Mevsil'e çevirdiklerini (*Ahşenü't-tekâsim*, s. 138-139), Yâkût el-Hamevî ise Hamza el-İşfahânî'den naklen şehrin Sâsânîler zamanındaki adının Neverdeşir olduğunu ve buranın el-Cezîre ile Irak'ı, Dicle ile Fırat'ı ve Sincâr ile Hadîse'yi birbirine bağladığı veya Mevsil adlı bir hükümdar tarafından kurulduğu için bu adla anıldığını (*Mu'cemü'l-büldân*, V, 258-259) kaydeder. Şehrin tesis tarihi ve Eskiçağ'da mevcut olup olmadığı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İran kaynakları, Sâsânî hükümdarlarından II. Hüsvrev veya onun bir valisi tarafından kurulduğunu ileri sürer. Ancak yaygın kanaate göre II. yüzyılda bugünkü Musul'un yerinde bir Hıristiyan kolonisi mevcuttu ve burası eski Asur İmparatorluğu'nun başşehir olan Nineva'nın karşısında bulunuyordu. Bu koloni daha sonra Bizanslılar'ın Asur Piskoposluğu-



XX. yüzyılın başlarında Musul'u gösteren bir fotoğraf (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90487)